

MODALITĂȚI DE UTILIZARE A CALCULATORULUI ÎN PREDAREA-ÎNVĂȚAREA ISTORIEI¹

VALENTIN BĂLUȚOIU*

Dezvoltarea mijloacelor tehnice în ultimii ani a atins niveluri uimitoare; lucruri care acum puțin timp păreau de domeniul SF, au devenit acum uzuale. Astfel, aparatele video reprezintă acum un produs aproape banal; la fel CD-urile purtând informații din cele mai diverse (muzică, imagini, texte și chiar filme). Cea mai importantă unealtă utilizată în toate domeniile de activitate este astăzi calculatorul personal (P.C). Îl întâlnim peste tot: în industrie, în activitatea financiară, în comunicații, transporturi, cinematografie, televiziune, evidența populației etc.

Și în domeniul educației calculatorul și-a găsit un loc. În general se folosește termenul de ICT, care se referă la un lanț de tehnologie de informatică și comunicații care include: computere și modalități de vizualizare a informației, software, specialist în hardware, tehnologie de înregistrare și procesare a sunetului și a imaginilor statice și în mișcare, un lanț de posibilități de comunicare etc. "În prezent se vorbește tot mai mult de o nouă generație de mijloace de învățământ - generația a cincea - reprezentată de calculatoarele electronice..."²

În *Tratatul despre pictură* demonstrația lui Leonardo da Vinci privind superioritatea artei picturii pornea de la observația că: "Ochiul în ce privește distanțele și măsurile, se înșală mai puțin decât orice alt simț..." și "Ochiul, căruia i se zice fereastra sufletului, este calea cea mai de seamă prin care cineva să privească, de-a dreptul, și din plin opera nesfârșită a Naturii."³ Așadar, prin

* Profesor la Colegiul Național "Carol I", Craiova.

1. Articolul a fost prezentat în cadrul Sesiunii Naționale de Referate și Comunicări Științifice a Cadrelor Didactice "Istoria și Didactica Istoriei în Învățământul Preuniversitar", Voineasa, jud. Vâlcea, 11-14 iunie 2003. De asemenea, a fost prezentat la workshop-ul organizat sub egida UNESCO "ICTs in History Education", Sofia, 27 martie 2004.

2. *** *Educația și dinamica ei*, Editura Tribuna Învățământului, București, 1998, pag. 104.

3. Leonardo da Vinci - *Tratatul despre pictură*, trad. V.G. Paleolog, Editura Meridiane, București, 1971.

intermediul imaginii, sunt transmise cea mai mare parte a informațiilor, acesta fiind fundamentul utilizării computerului la ora de istorie.

În esență, pentru a fi utilizat la ora de istorie un calculator trebuie să fie dotat cu o placă de sunet și un cititor de CD-rom. De asemenea, piesa pe care este stocată informația (HDD, adică hard-disk-ul) trebuie să aibă capacitate suficientă (în jur de 10 Gb).

Programele de prezentare

Calculatoarele pot fi utilizate în multe moduri pentru ora de istorie. Există site-uri pe Internet cu astfel de aplicații. Pentru un profesor din România foarte atrăgătoare este utilizarea aplicațiilor de prezentare.

De nenumărate ori, un profesor de istorie este pus în situația de a se plimba printre bănci cu o carte pentru a arăta elevilor o hartă sau o fotografie. Nu este o metodă prea eficientă pentru ca elevii să rețină mesajul pe care vrei să-l transmiți. De multe ori ne plângem că nu avem material didactic sau că acela pe care îl avem este deteriorat. Dar de ce n-am putea realiza noi material didactic de calitate, practic indestructibil? Acest fapt se poate face cu ajutorul programelor de prezentare. Aceste aplicații sunt foarte numeroase⁴ și pot fi folosite de oricine, chiar dacă utilizatorul nu este specialist în informatică. Dintre programele de prezentare, cele mai accesibile pare a fi Power Point din pachetul MS Office realizat de firma gigant Microsoft din Statele Unite. Avantajele utilizării acestui program, comparativ cu altele asemănătoare, provin din facilitățile oferite de aplicație și, mai ales, datorită faptului că poate fi utilizat cu licență de profesori în liceele în care s-a introdus tehnică de calcul în urma unui acord cu Banca Mondială, calculatoarele fiind livrate împreună cu pachetul MS Office. De asemenea sunt disponibile programe gratuit cum ar fi de exemplu StarOffice Presentation 5.0. Se poate utiliza și Internet Explorer oferit de firma Microsoft împreună cu sistemul de operare Windows, dar pentru aceasta este nevoie să fie cunoscut limbajul HTML.

Folosirea limbajului HTML în prezentarea materialelor educaționale. Limbajul HTML este cel folosit în infrastructura Internet pentru transferul informațiilor legate de paginile web. Cu toate că, multă vreme, el a rămas inaccesibil utilizatorului obișnuit din cauza complexității și dificultății sintaxei, în ultimii ani au apărut numeroase programe care facilitează realizarea paginilor web, fără a fi nevoie nici măcar de o cunoaștere minimă a limbajului. Astfel, a avut loc o explozie la acest nivel, HTML-ul găsindu-și astăzi întrebuintări în toate domeniile multimedia

4. Ionuț Bălan, Cătălin Constantin - *O sesiune de reprezentări*, în revista "Chip", 11/2002, pag. 102-104.

Limbajul prezintă numeroase avantaje față de metodele "clasice" de realizare a unui referat, de exemplu:

- este foarte compact: dimensiunile unui fisier HTML sunt mult reduse comparativ cu un document Office;
- are posibilitatea navigării din pagină în subpagină prin existența asanumitelor "link-uri" (legături). Astfel, se poate realiza ușor un cuprins, sau se poate merge direct la orice capitol sau subcapitol, din orice loc al referatului;
- are posibilitatea introducerii de poze, materiale animate, sunete, și alte materiale interactive care amplifică experiența prezentării;
- este mai compatibil, orice calculator cu Microsoft Windows putând deschide pagini HTML, fără a fi nevoie de instalarea altor programe.

Astfel, acest limbaj reprezintă o metodă perfectă pentru orice formă de prezentare.

Cum lucrează un program de prezentare? Un program de prezentare își face treaba cu ajutorul unor așa-numite diapozitive (slides în engleză). Acestea sunt derulate cu ajutorul unui calculator conectat la un videoproiector (care este o piesă foarte scumpă), cu ajutorul unei rețele de calculatoare sau la un televizor legat de placa video a computerului.

Pe un diapozitiv se pot insera:

- imagini statice (fotografii) care reprezintă documente, personaje istorice, reproduceri de artă, fotografii document, machete, modele etc., texte, grafice, diagrame, tabele, hărți, sunete, filme etc.

Cum se introduc filme în diapozitive? Fără discuție, partea cea mai spectaculoasă a unei prezentări o reprezintă introducerea de filme. Se recomandă ca imaginile în mișcare să fie de circa 2-3 minute. Imaginile filmate se pot introduce din mai multe surse:

a. Filme preluate de pe alte surse electronice, cum ar fi de exemplu enciclopediile ("Webster", "Encarta", "Britannica", "Larousse" etc). O sursă de filme pentru istoria României este lucrarea "A History of Romania", editat de Centrul de Studii Românești, Iași, prin grija lui... Kurt Treptow.

b. Filme preluate cu ajutorul unui TV-tunner, adică o piesă de calculator care permite vizionarea și înregistrarea programelor de televiziune. La ora actuală există programe specializate în difuzarea de filme documentare: Discovery Channel, Discovery Civilisations, National Geographic. Aceste documentare realizate cu o artă și o probitate profesională deosebită reprezintă o adevărată mină de aur pentru un profesor preocupat de strângerea unui material cât mai divers pentru activitatea la clasă și pentru propria sa pregătirea profesională.

TV-tunnerul captează imaginile documentarului. În acest moment aceste imagini nu sunt încă gata să fie inserate în prezentare. Ele trebuie la început comprimate, adică reducerea spațiului în care ele sunt "depozitate" pe piesa de

calculator numită hard-disk. Comprimarea este necesară și datorită faptului că o imagine necomprimată nu poate fi inserată în diapozitiv. Comprimarea se poate face cu mai multe programe; unele dintre ele sunt foarte costisitoare (de exemplu "Adobe Premiere" utilizat de profesioniști). La îndemână sunt însă programe gratuite, cum ar fi, de exemplu, "Virtual Dub 1.4", care poate realiza în condiții optime comprimarea unui film.⁵ Programul "Movie Maker" care se livrează de către firma Microsoft împreună cu sistemul de operare realizează tăierea filmului pentru a insera în prezentare o secvență scurtă de 2-3 minute.

c. Un TV-tuner dă posibilitatea inserării unui film și dintr-o casetă video. După ce filmul este înregistrat acesta este supus aceluiași tratament ca acela descris la punctul b. Spre exemplu, se poate insera imaginea memorabilă a intrării lui Mihai Viteazul în Alba Iulia așa cum este prezentată în excepționalul film al lui Sergiu Nicolaescu dedicat personalității marelui domnitor. Scena este de un deosebit efect și datorită muzicii compusă de Tiberiu Olah.

Prin posibilitatea inserării de filme sau prin posibilitatea pe care un calculator o are de a prezenta filme, acest instrument poate fi utilizat, de exemplu, precum un... aparat video. Pot fi prezentate elevilor, cu ajutorul calculatorului, diverse filme. Se recomandă ca filmele să fie, în general, de circa 4-5 minute. Pot fi utilizate și filme mai lungi de circa 20, maxim 25 de minute. În prealabil, elevii vor fi invitați să răspundă la anumite întrebări legate de film, ceea ce le va dirija atenția. Dar nu numai atât: cu ajutorul programelor de prezentare (de exemplu acest PowerPoint) profesorul poate să-și realizeze propriile lecții, nemaifiind nevoit să facă apel la hărți, imagini ori... cretă și tablă.

Alte modalități de utilizare a calculatorului:

1. Calculatorul - "bancă" de hărți. Se pot realiza fișiere în care să se introducă hărți ce vor fi prezenta te elevilor la oră. Hărțile pot fi introduse de pe Internet sau prin scanarea de hărți apărute în diversele atlase editate în România sau în străinătate și care pot fi întâlnite în librării. Atenție însă la faptul că pe Internet sau în cărțile apărute în străinătate există, de multe ori, greșeli în ceea ce privește configurația politică a Țărilor Române: de exemplu, Țara Românească și Moldova sunt trecute în componența Imperiului Otoman fără a se ține cont de autonomia celor două principate în relația cu acest imperiu;

2. Calculatorul - culegere de texte. Textele vor fi prezentate elevilor în timpul orei și vor fi analizate de profesor împreună cu aceștia.

3. Calculatorul - "bancă" de imagini. Se poate înmagazina o cantitate practic inepuizabilă de imagini care pot fi aduse fie de pe Internet, fie prin scanarea fotografiilor din diverse cărți.

5. Răzvan Anghelidi - *În spatele scenei*, în revista "Chip", 10/2002, pag. 98-113.

Avantajele folosirii programelor de prezentare

1. Profesorul realizează material didactic. Prezentările reprezintă un material didactic de calitate, asupra căruia și-a pus amprenta personalitatea acestuia.

2. Profesorul este perfect pregătit pentru lecție, având în vedere faptul că a strâns și asamblat materialul într-o prezentare bine articulată. Fără discuție, un profesor care realizează astfel de prezentări este un profesor bun, întrucât efortul considerabil de adunare și sistematizare a materialului conduce la desăvârșirea profesională a acestuia.

Activitatea de pregătire a lecțiilor contribuie, de asemenea, la pregătirea profesorului în vederea susținerii examenelor de grad, de titularizare etc.

3. Utilizarea imaginilor (statice sau în mișcare) bine selecționate dă posibilitate profesorului să creeze în mintea elevilor atitudini față de anumite evenimente sau fenomene istorice. Spre exemplu, la lecția despre Primul Război Mondial se prezintă un diapozitiv în care elevul extrage următoarea informație: "Utilizarea gazelor de luptă". Pentru elev este o informație care nu are asupra sa un șoc deosebit și care nu provoacă apariția unei atitudini. Dacă însă în diapozitiv se introduce o imagine extrasă dintr-un film documentar însoțită de lectura dintr-o poezie clasică ("Dulce et Decorum Est" de Wilfred Owen) scrisă în timpul războiului, lucrurile se pot schimba. Imaginile sunt atât de impresionante, iar poezia în limba engleză are un efect atât de mare, încât șansele ca elevul să-și formeze o atitudine de condamnare a războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor între oameni sunt foarte mari. Iată textul poeziei:

"Gaz! Repede, băieți!/ Cu stângăcie, încercam/ Să ne punem măștile pe chip,/ Dar cineva încă mai țipa/ Și se clătina/ Ca un om cuprins de flăcări. / L-am văzut neclar, / Prin fum și prin lumina verzuie, / Ca și cum ar fi fost sub apă,/ L-am văzut înecându-se. / În toate visele mele, / Spre neputința mea,/ Se aruncă spre minei Zbătându-se și sufocându-se. / Dacă într-un coșmar ați merge și voi/ În urma căruței în care l-am pusi Și i-ați privi ochii larg deschiși,/ Pe chipul lui sfârșit, / Ca un păcat de moarte, / Dacă ați auzi, / La fiecare zgudui tură,/ Sângele gâlgâindu-i/ În plămâni plini de spumă,/ Obscen ca și cancerul, / Amar ca fierea,/ Răni incurabile pe limbi inocente, / Nu le-ați mai spune cu înflăcărare/ Copiilor domici de glorie/ Vechea minciună: Dulce et decorum est pro patria mori!"/

Autorul acestui material a făcut un experiment: a recitat poezia în fața elevilor, însă ecoul în rândul elevilor a fost minor (poate și din cauza lipsei de talent artistic a recitatorului). Însă în momentul în care a fost prezentat filmul6 efectul a fost de-a dreptul copleșitor.

4. Stimularea interesului elevilor pentru istorie sau pentru domenii conexe istoriei. Astfel, poezia "Dulce et Decorum Est" este atât de sugestiv prezentată în documentarul citat, încât este foarte posibil ca măcar unul dintre elevii unei

clase să se intereseze de Wilfred Owen și pomind de aici și la alți artiști care au dezvăluit lumii ororile războiului: Erich Maria Remarque, Liviu Rebreanu, Charlie Chaplin, Iaroslav Hasek, etc.

5. Realizarea unor exerciții atractive datorită utilizării computerului de către elev. Spre exemplu, la lecția "Războiul rece" profesorul propune următorul exercițiu:

Folosiți comenzile COPY și PASTE pentru a aranja următoarele evenimente în ordine cronologică⁷:

- a) Criza cubaneză;
- b) Blocada Berlinului;
- c) Inițierea "Războiului stelelor";
- d) Discursul lui Churchill de la Fulton;
- e) Doctrina Truman;
- f) Formarea NATO;
- g) Tratatul de proliferare a armelor nucleare;
- h) Unificarea Germaniei;
- i) Construirea Zidului Berlinului;
- j) Planul Marshall.

6. Se realizează mult mai ușor captarea atenției prin utilizarea unor imagini statice sau în mișcare sugestive. Un exemplu de imagine în mișcare cu ajutorul căruia se poate realiza ușor captarea interesului elevului este dat la punctul 7.

7. Folosirea unor fragmente de documentare luate de pe unele posturi de televiziune specializate (precum Discovery Channel și Discovery Civilisations) dă posibilitatea punerii în circulație a unor informații cumva noi, inedite care nu circulă, probabil decât în mediile universitare.

8. Profesorul capătă respectul acelor elevi (în număr din ce în ce mai mare) care lucrează cotidian cu calculatorul. Aceștia sunt utilizatori foarte versați ai acestui instrument. Aparținând unei generații pentru care calculatorul este un instrument foarte uzual, ei folosesc cu mare dexteritate Internetul, programele de tehnoredactare și de prezentare și pot fi solicitați de profesor să ajute la realizarea materialului didactic. Evident se descoperă o nouă modalitate de comunicare între profesor și elevii pasionați de computere și de lucrul cu acesta

9. Profesorul are un sentiment de mare satisfacție profesională în momentul în care realizează o lecție cu ajutorul computerului.

6. Documentarul "The Great War", episodul "Total War", prezentat pe Discovery Channel. Poezia a fost prezentată și în documentarul "The Life in Trenches" de pe Discovery Civilisation.

7. Alf Wilkinson - *Computers don't bite*, în "Teaching History", nr. 101/noiembrie 2000, p.18. Exercițiul propus este inspirat de un exemplu dat de profesorul englez.

Dezavantaje și obstacole:

1. Tehnica poate să-ți joace feste. De exemplu, o simplă pană de curent poate să dea totul peste cap. Întrucât, cum am arătat, profesorul este perfect pregătit, există de obicei o variantă de rezervă pentru susținerea lecției.

2. Există autori, aparținând pedagogiei Waldorf, care demonstrează că utilizarea calculatorului nu este benefică pentru elevi înainte ca aceștia să intre în învățământul liceal. "Prin faptul că ele [calculatoarele] sunt mașini matematice, forțând atât un raționament pur abstract și matematic cât și folosirea de limba-je formale, putem conchide... că ele nu trebuie utilizate sub nici o formă înainte de liceu."⁸ Putem răspunde cu ideea că un program de prezentare nu înseamnă decât o modalitate de a avea la dispoziție material la discreție pentru realizarea unei ore de calitate. Aceste programe de prezentare sunt utilizate exclusiv de profesor.

3. Problema dotării tehnice a școlilor și a profesorilor rămâne un obstacol foarte important. Fără discuție, achiziționarea unui calculator nu este un lucru la îndemâna fiecărui profesor român. În ciuda acestui fapt, progresul tehnologic în acest domeniu este atât de mare, încât prețul tehnicii de calcul de o anumită performanță scade într-un ritm foarte rapid.

4. O altă problemă este legată de folosirea excesivă de către profesor a calculatorului. Când lucrezi cu acest instrument extraordinar, vei constata că niciodată nu se plictisește, că nu cere de mâncare, că nu se supără, că execută tot ceea ce îi dai să facă. Pericolul constă în aceea că, pasionat fiind de munca ta, timpul zboară uneori prea repede și, fără să-ți dai seama, constați că ai exagerat cu lucrul în fața tastaturii și a monitorului. Acest fapt poate să aibă consecințe negative asupra sănătății utilizatorului. Cel mai înâlnit simptom îl constituie usturimea și înroșirea ochilor sau durerile de cap care se instalează în condițiile unei utilizări prea îndelungate, fără pauză, a calculatorului.

5. Pregătirea unei lecții cu ajutorul unui program de prezentare consumă mult timp. Acest dezavantaj este compensat însă de faptul că în condițiile în care presupunem că timp de mai mulți ani programele nu se schimbă, o prezentare făcută în actualul an școlar poate fi utilizată și în viitor.

6. Un obstacol care trebuie învins îl reprezintă conservatorismul oamenilor, în special cei din generațiile mai mature. Acestora le e este teamă să folosească un mijloc pentru care nu au fost pregătiți. "Omul acceptă ușor o idee până ce ea nu-i afectează interesele, până nu vine în contradicție cu propriile sale aspirații sau până nu-i solicită un efort sporit."⁹ De multe ori auzi remarca următoare: "Tot metodele clasice rămân cele mai bune!". Subliniez cuvântul

8. Rudolf Lanz - *Pedagogia waldorf. Un drum pentru un învățământ mai uman*, Editura Fundației INTELLEGENȚIA, București, 2000, p.239.

9. *** *Educația și dinamica ei*, Editura Tribuna Învățământului, București, 1998. pag. 27.

"metode", deoarece se face o confuzie între *metode* și *mijloace*. Metodele rămân, într-adevăr, aceleași: descoperirea, conversația, problematizarea etc. Numai mijloacele care stau la dispoziția profesorului sunt, practic, prin folosirea computerului, nelimitate.

7. Cursurile de metodică din cadrul universităților nu acordă locul potrivit utilizării calculatorului la orele de istorie.¹⁰

Predarea interdisciplinară a istoriei¹¹ este înlesnită de folosirea calculatorului și a programelor de prezentare. Istoria este un domeniu foarte vast și foarte complex care se pretează de minune la diverse conexiuni. Putem utiliza imagini statice sau în mișcare care leagă istoria de alte domenii ale cunoașterii: filosofie, economie, literatură, cinematografie, artă plastică, știință, sport, viață cotidiană etc. S-a dat deja un exemplu de legătură între istorie și literatură prin prezentarea poeziei "Dulce et Decorum Est" de Wilfred Owen.

S-a vorbit, de asemenea, de faimoasa scenă a intrării lui Mihai Viteazul în Alba Iulia din filmul "Mihai Viteazul" al lui Sergiu Nicolaescu. Această realizare cinematografică nu este, propriu-zis, un document istoric despre domnul unificator, însă scena aleasă redă, după opinia autorului acestor rânduri, atmosfera aceluși eveniment important al istoriei românilor. Iată o altă imagine dintr-un film celebru care leagă istoria de cinematografie: este vorba de acea extraordinară secvență care prezintă în „2001 – O odisee spațială” de Stanley Kubrick în care strămoșul omului aruncă spre cer prima unealtă (un os), care în imaginea următoare se transformă într-o navă spațială care zboară... acompaniată de valsul "Dunărea albastră". Este o concentrare fabuloasă a întregii istorii a umanității; iată cum arta ajută la predarea istoriei.

Arta plastică reprezintă o comoară pentru profesorul pasionat de meseria sa. Spre exemplu, mozaicurile de la San Vitale din Ravenna reprezintă o capodoperă a artei din toate timpurile, dar în același timp și un izvor de primă mână care poate fi discutat cu elevii: bogăția și fastul hainelor lui Justinian și Teodora pun în evidență puterea și prosperitatea Imperiului Roman de Răsărit etc. Frescele exterioare de pe pereții mănăstirilor din Bucovina îndeplinesc o funcție ideologică legată de situația Moldovei în secolul al XVI-lea, aspect care poate fi analizat la oră etc.

O fotografie cu startul cursei de 100 m plat de la Olimpiada de la Berlin, din anul 1936, (așadar legată de sport) pune în evidență un eșec de natură ideologică al lui Hitler: deși jocurile au fost organizate din dorința de a demonstra superioritatea regimului nazist și a atleților aparținând rasei "de stăpâni", ade-

10. Domnul profesor Călin Felezeu de la Universitatea din Cluj-Napoca arăta că în marele centru universitar din Transilvania există un curs de utilizare a calculatorului în predarea istoriei.

11. Valentin Băluțoiu, *Predarea interdisciplinară a istoriei folosind calculatorul*. SAI. LXIX, București, 2004, pag. 63-80.

văratul erou al întrecerii a fost sportivul american de culoare Jesse Owens, care a câștigat 4 medalii de aur (la 100 și 200 fi, săritura în lungime și ștafeta de 4x100 m), performanță care n-a fost egalată decât în 1984 la Los Angeles de către un alt atlet de culoare, Carl Lewis. Ori de câte ori Owens câștiga o medalie de aur Hitler părăsea tribuna pentru a nu fi silit să asiste la premiara atletului negru și, implicit, la căderea mitului superiorității rasiale a "arienilor". Este o imagine de efect care ajută, în același timp, la captarea interesului elevilor.

Interdisciplinaritatea în predarea istoriei reprezintă un domeniu vast, care eventual poate constitui obiectul unui alt studiu, care să îmbogățească experiența deja acumulată.

Rolul profesorului de istorie rămâne fundamental. Să nu ne închipuim că dacă utilizăm calculatorul ne putem ascunde undeva îndărătul unui server, neavând altceva de făcut decât să mânuim mouse-ul. În prim plan rămân căldura și sinceritatea dascălului, atitudinea plină de respect a profesorului față de discipoli. La fel de importantă este capacitatea profesorului de a povesti, talentul de narator al acestuia. Acest fapt conferă umanitate orei, raportului profesor-elev. Computerul nu este altceva decât un instrument pe care-l putem utiliza atât cât este nevoie; el este o unealtă ca oricare alta, ce e drept extrem de complexă, dar care trebuie să se supună ordinului omului, creatorul și stăpânul său.